

RAPORT

**z wizyty (przeгляdu) w Stadninie Koni - Janów Podlaski dokonanej przez Zespół Ekspertki
złożony z pracowników naukowych Instytutów Badawczych, tj. Państwowego Instytutu
Weterynaryjnego – Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach i Instytutu Zootechniki -
Państwowego Instytutu Badawczego w Balicach,
z udziałem inspektorów Powiatowej Inspekcji Weterynaryjnej z siedzibą w Białej Podlaskiej.**

Przeglądu dokonano w dniu 19 maja 2020r. na podstawie wniosku zawartego w piśmie p.o. Prezesa Zarządu Stadniny, Pana Marka Gawlika L.Dz.144.2020.Mg.0925 z dn. 15/05/2020 (Załącznik Nr 1), w sprawie prośby o dokonanie przeglądu eksperckiego w zakresie warunków utrzymania zwierząt hodowlanych (koni i bydła) w tym ogólnego dobrostanu, żywienia i warunków zoohigienicznych, jak również w zakresie statusu zdrowia zwierząt w tym aspektów opieki lekarsko-weterynaryjnej.

Raport zawiera dane i ocenę sytuacji w Stadninie w zakresie powyższych ocenianych obszarów dokonanych na podstawie stanu faktycznego stwierdzonego w dniu przeglądu, w odniesieniu do:

- produkcji zwierzęcej (koni, bydło);
- udzielonych informacji przez personel Stadniny wskazany przez Prezesa Zarządu do kontaktu z Ekspertami;
- informacjami lekarza weterynarii sprawującego opiekę weterynaryjną nad produkcją bydła oraz
- wglądu do wybranych (udostępnionych) dokumentów i innych analiz dokonanych na miejscu.

Raport w swej treści zawiera Załączniki w liczbie 10 oraz obszerną dokumentację fotograficzną (168 zdjęć).

Przeglądu dokonał Zespół Ekspertów w składzie:

1. Dr hab. Grzegorz Tomczyk, profesor Instytutu -PIWet-PIB Puławy - Przewodniczący Zespołu; kierownik Centrum Utrzymania Zwierząt Doświadczalnych w PIWet-PIB w Puławach; długoletni członek Krajowej i Lokalnej Komisji Etycznej; prywatnie – wieloletni hodowca koni rasy angloarabskiej

2. Prof. dr hab. Dariusz Bednarek - PIWet-PIB Puławy – Członek Zespołu, kierownik Zakładu Chorób Bydła i Owiec Instytutu
3. Prof. dr hab. Jerzy Rola - PIWet-PIB Puławy – Członek Zespołu; kierownik Zakładu Wirusologii Instytutu;
4. Dr Iwona Tomczyk - Wrona – IZOO -PIB Kraków – Balice - Członek Zespołu; Pełnomocnik Dyrektora IZOO-PIB ds. Ochrony genetycznych zasobów ras koni; p.o. kierownika Zakładu Hodowli Koni,

uzupełniony o Powiatowego Lekarza Weterynarii z Białej Podlaskiej, Pana Doktora Radomira Bańko oraz dwóch Inspektorów Powiatowego Inspektoratu Weterynarii (lek. wet. Joanna Robak – Tomczewska i mgr inż. zootechniki Ewa Samociuk) uprawnionych do sprawowania urzędowego nadzoru weterynaryjnego.

Przeгляdu dokonano w dniu 19/05/2020, w godzinach 10.00–17.00, rozpoczynając go spotkaniem otwierającym, na którym Przewodniczący Zespołu Eksperskiego przedstawił Plan wizyty kontrolnej (Załącznik Nr 2), wskazując oceniane obszary i zakres przewidywanych działań. Po jego przedstawieniu Plan został zaakceptowany przez p.o. Prezesa Zarządu jak również kontrolujących Ekspertów i przedstawicieli Inspekcji Weterynaryjnej. Po zakończonym przeglądzie w Stadninie, uzgodniono w oparciu o sporządzony na spotkaniu zamykającym przegląd Protokół (Załącznik Nr 3), że Inspekcja Weterynaryjna dokona oceny parametrów dobrostanu w zakresie produkcji zwierzęcej w Stadninie, w oparciu o wskazane prawem parametry/kryteria, a Stadnina z kolei udostępni wybrane dane wskazane przez Ekspertów, jako niezbędne do sporządzenia Raportu.

Oceniane obszary:

- system utrzymania zwierząt,
- sposób sprawowania opieki i kontroli przez właściciela,
- warunki lokalowe i wymagania dotyczące pomieszczeń i sprzętu używanego do obsługi zwierząt,
- minimalne normy powierzchni oraz inne warunki utrzymania (dostęp do pastwisk i wybiegów), sposób zadawania paszy i podawania wody,
- sposób przechowywania pasz: warunki przechowywania i kontrolowany system dostępu, jakość pasz i dodatków paszowych,

- stan zwierząt, w tym: prowadzenie dokumentacji w zakresie warunków zoohigienicznych, ew. wyniki dotychczasowych badań dotyczących zdrowia zwierząt, ewentualność sugestii w zakresie ukierunkowania badań analitycznych i w miarę potrzeb inne obszary, które mogły pojawić się podczas czynności wykonywanych w trakcie przeglądu.

Wykonane czynności

Zespół Eksperski dokonał przeglądu systemowego w zakresie wskazanych w planie wizyty obszarów rozpoczynając swoje czynności od produkcji bydła, a następnie działania kontrolne ukierunkowano na utrzymanie i hodowlę koni.

Po zakończeniu przeglądu na spotkaniu zamykającym Przewodniczący Zespołu Eksperskiego przedstawił, w postaci Protokołu, propozycję najbliższych ustaleń w związku z opracowaniem końcowego Raportu.

Raport podzielono na oddzielne rozdziały, opracowane jako częściowe opinie sformułowane przez każdego z Członków Zespołu Eksperskiego oddzielnie dla koni i bydła.

Rozdziały te zawierają opis zastanego stanu rzeczywistego z cytowaniem Nr fotografii (wg załączników na nośnikach elektronicznych – foldery: konie, bydło, bioasekuracja) wykonanych w dniu wizyty, ze wskazaniem obszarów do doskonalenia i poprawy oraz konkluzję ekspercką w zakresie ewentualnej naprawy powyższego.

Struktura produkcji zwierzęcej w Stadninie Koni Janów Podlaski

W Stadninie prowadzona jest hodowla koni rasy czysta krew arabska, czysta krew angloarabska, angloarabska, a także utrzymywane są (w niewielkiej liczebności) konie rasy śląskiej - razem wg Załącznika Nr 4 – 507 koni. Równolegle prowadzony jest chów bydła rasy mlecznej oparty głównie o odchów stada z przeznaczeniem na towarową produkcję mleka pochodzącego od krów ras mlecznych. W prowadzonym systemie produkcji zwierzęcej żywienie zwierząt oparte jest, w największej mierze, o własne zasoby pasz zbieranych z uprawianego areалу pól i łąk, w oparciu o własny park maszynowy wykorzystywany przez pracowników Stadniny. W niewielkim zakresie zasoby paszowe pochodzą z zakupów, głównie w zakresie dodatków paszowych w formie premiksów, witamin, preparatów mleko zastępczych, wysokobiałkowych, a w ostatnich miesiącach także o zakup pasz objętościowych (siano, słoma) i owsa z przeznaczeniem głównie dla koni - pochodzących od dostawców zewnętrznych. Zapasy siana zgromadzone były pod wiatą. Na jej boku leżały odłożone baloty siana, które, jak poinformowano Ekspertów, nie były

przeznaczone do skarmiania, gdyż były na spodzie sterty i od spodniej strony były zanieczyszczone ziemią.

Ocena stanu faktycznego w zakresie hodowli koni

Analizując warunki utrzymania koni, Eksperci w dniu przeglądu nie stwierdzili odstępstw w zakresie warunków zoohigienicznych w stajniach. W stajniach biegałniach wyłożono obficie świeżą dobrej jakości słomę. W stajniach boksowych i tzw. biegałniach nie stwierdza się wielodniowego zalegania obornika i tzw. mokrej ściółki i ogólnych niewłaściwych warunków zoohigienicznych (powyższe udokumentowano w Załączniku: „Dokumentacja fotograficzna” / folder „Konie”- foto Nr 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 21, 39, 50, 51). Odnośnie kondycji koni - Zespół Eksperski wraz z Inspektorami Weterynaryjnymi stwierdził, że kondycja koni w ocenie całego stada jest dobra. Termin ten oznacza, że w najogólniejszej liczebności konie są w tzw. kondycji hodowlanej stosownie wg przynależności do grupy wiekowej (dokumentacja foto Nr 6, 7, 10, 12, 13). Kondycję części koni, będących w treningu pokazowym i innym np. sportowo-reprodukcyjnym (foto Nr 45) oceniono jako tzw. kondycję bardzo dobrą wystawową i użytkową. W każdej grupie wiekowej w hodowli prowadzonej przez Stadninę spotyka się osobniki o kondycji gorszej, co jest także znanym elementem hodowlanym, jako naturalny status osobniczy konia wynikający np. z hierarchii stadnej, wybitnej mleczości matki, typu konstytucjonalnego (zdolność wrodzona do wykorzystania i preferencji pasz) i/lub niedomogów zdrowia. Na tą okoliczność administracja Stadniny przedłożyła do wglądu wykaz koni o gorszej kondycji (Załącznik Nr 5). Analizując treść tego załącznika daje się zauważyć, że *gros* koni o takiej kondycji to zaawansowane wiekowo konie, które ze względu na fizjologiczne uwarunkowania np. stan uzębienia - gorzej wykorzystują paszę, stąd słabsza ich kondycja. Eksperci dokonali między innymi oceny kondycji klaczy z problemami zdrowia związanymi z tzw. dychawicą świszczącą. Klacz ta umieszczona była wśród innych koni - w indywidualnym boksie, ale jej kondycja nie jest uwarunkowana zaniedbaniami hodowcy, lecz jej stanem zdrowia. W tym aspekcie należy rozważyć (tak jak w cytowanym powyżej wykazie już zawarto np. „poprawa kondycji po korekcie żywienia”) bardziej indywidualne podejście do karmienia takich koni lub odsprzedaż takich osobników do środowisk stajennych o bardziej indywidualnych możliwościach utrzymywania koni.

Analizując skład i dobór dawek pokarmowych w żywieniu koni należy stwierdzić, że są one dobrane prawidłowo w odniesieniu do poszczególnych grup hodowlanych w zależności od wieku, rasy i aktualnego statusu użytkowania (rozzród, matki, młodzież, konie w treningu, inne grupy utrzymywane np. na tzw. „dożywociu”). Dane te zasięgnięto zarówno z wykazu, jak przedstawione

w Załączniku Nr 6, jak również oceniając organoleptycznie dostępne w godzinach przeglądu - przygotowane pasze do skarmiania w poszczególnych stajniach (foto Nr 4, 5, 14, 15, 16, 17, 36, 37). W ocenie organoleptycznej pasze skarmiane końmi, tj. pasza przeznaczona dla koni, w dniu przeglądu, w dokonanej ocenie równoległej - przez co najmniej trzy osoby z Grupy Eksperckiej - nie budziły zastrzeżeń co do ich jakości. Oceniając stan kopyt koni (co jest nieodzownym elementem realizacji szczególnie wychowu młodzieży i obligatoryjności wykonania na czas korekcji kończyn) u przeglądanych koni stwierdzono wykonanie zabiegów kowalskich w nieodległym czasie (Załącznik Nr 7). Tę czynność hodowlaną Ekspersi zalecają wykonywać nie rzadziej niż raz na 6-8 tyg., a u osobników tzw. „problematycznych”, np. wada postawy czy u koni użytkowanych w formie zaprzęgowo-sportowej – częściej.

W odniesieniu do koni padłych jak wykazano w Załączniku Nr 8, należy zakładać, że były to przypadki głównie losowe, bowiem Ekspersi nie doszukali się podczas przeglądu, dokumentacji w szczegółach świadczącej o innej przyczynie upadku.

Zalecenia w zakresie hodowli koni

W dniu przeglądu Ekspersi nie byli w stanie precyzyjnie ocenić ani nawet przeliczyć koni we wszystkich grupach, w tym koni znajdujących się na wybiegach. Było to fizyczną niemożliwością. Nasuwa się jednak spostrzeżenie o nazbyt dużej liczebności koni w niektórych grupach, na wybiegu. Może to skutkować pewnymi następstwami tzw. w zakresie jakości hodowlanej, szczególnie u osobników młodych. Sytuację tę może rozwiązać zbliżający się sezon pastwiskowy (najszybciej jak to możliwe) i/lub zmniejszenie liczebności – przez np. przeprowadzoną wczesną selekcję hodowlaną (przeгляд hodowlany).

Zatem:

- należy w trybie pilnym sprawdzić, czy istnieje problem z zagęszczeniem osobniczym stada koni utrzymywanych w poszczególnych grupach wiekowych;
- należy wdrożyć bardziej indywidualne podejście do karmienia koni w słabszej kondycji lub odsprzedaż takich osobników do środowisk stajennych o bardziej indywidualnych możliwościach utrzymywania koni;
- należy realizować dotychczasową profilaktykę swoistą i tę w zakresie zagrożeń chorobami inwazyjnymi, a także przeprowadzać regularne rozcyszczanie kopyt oraz stwarzać jak najczęstszą możliwość ruchu na świeżym powietrzu (wybiegi, pastwiska);

- należy unikać zmian paszy (głównie objętościowych) w żywieniu koni opierając żywienie głównie o własne planowe zasoby paszowe (po tzw. „sezonowaniu”);
- zwierzęta znacząco odstające kondycyjnie od określonej grupy koni powinny być separowane i traktowane indywidualnie, szczególnie w zakresie dostępności do dobrej jakości paszy;
- należy dodatkowo sprawdzać stan uzębienia u takich koni;
- dodatkowo, niektóre osobniki mogą wymagać wykonania szczegółowych badań lekarsko-weterynaryjnych i analiz laboratoryjnych; w takich przypadkach szczególnie istotna jest ocena dotychczasowej dokumentacji lekarsko-weterynaryjnej, która powinna być prowadzona w sposób rzetelny, komunikatywny i profesjonalny.

W sytuacjach szczególnych, których podczas przeglądu nie zaobserwowano, z racji uniknięcia cierpienia zwierząt (zaburzenie elementu dobrostanu), powinny być one w incydentach tego wymagających humanitarnie traktowane (eliminowane).

- w ocenie Ekspertów częstotliwość profilaktyki przeciw-pasożytniczej jest prawidłowa i może być indywidualnie modyfikowana w zależności od stanu aury czy pory roku, a także dedykowana koniom w sytuacjach wymagających określenia terminów indywidualnych;
- w odniesieniu do profilaktyki swoistej, programy należy utrzymać zgodnie z dotychczasowym programem szczepień (Załącznik Nr 9).

Ocena stanu faktycznego w zakresie chowu bydła

Równolegle, obok hodowli koni w Stadninie prowadzony jest chów bydła, z ukierunkowaniem na produkcję mleka, w oparciu o własne zasoby remontowe stada i/lub uzupełniane zakupami materiału hodowlanego z innych ośrodków. W Stadninie utrzymywane jest stado bydła rasy holsztyno-fryzyjskiej (hf) o liczebności 665 sztuk, w tym ok. 300 krów mlecznych ze średnią wydajnością na krowę w laktacji: 9 400 l mleka. Pozostała stawka zwierząt obejmuje krowy w zaszuszeniu, jałówki (ok. 100 sztuk), cielęta w wieku powyżej 4 m-cy (ok. 50 sztuk) oraz nowo narodzone cielęta utrzymywane indywidualnie – do osiągnięcia 3–4 m-ca życia (ok. 50 sztuk, zgodnie z deklaracją przedstawiciela Stadniny).

W zakresie produkcji (chowu) bydła z przeznaczeniem na remont własnego stad krów mlecznych stwierdza się, co następuje.

Sektor hodowli bydła w Stadninie składa się z dwóch obór dla krów mlecznych typu kalenicowego:

- pierwsza głębokościółkowa, bezuwięziowa z wydzieloną połową przestrzeni do grupowego leżenia krów na ściółce ze słomy;
- druga bezuwięziowa, wolnostanowiskowa boksowa, ze standardowymi, wydzielonymi miejscami do leżenia krów zaścielonymi słomą.

Obie obory posiadają azurowe ściany (z kratownicami) otwarte w górnej swej części frontowej i tylnej obiektu, zaopatrzone w ruchome, opuszczane kotary (rolety). W oborach zastosowano grawitacyjny system wentylacji wspomagany podwieszonymi wentylatorami powietrza, oświetlenie dzienne (naturalne), a także dodatkowo sztuczne żarowe. Pojenie zwierząt odbywa się z użyciem poidel automatycznych (pływakowych), natomiast zadawanie paszy – bezpośrednio na stole paszowym. Obie obory połączone są zewnętrznym traktem z halą udojową z szeregowym systemem pozyskiwania mleka wraz z dwoma cysternami (pojemności ok. 5 tys. l) służącymi jednocześnie do jego schładzania a znajdującymi się w oddzielnym pomieszczeniu. Hala (stacja) udojowa posiada również wydzielone pomieszczenia socjalne dla personelu oraz dodatkowe pomieszczenia magazynowe.

Na terenie obiektu produkcyjnego, przeznaczonego dla bydła, w bliskim sąsiedztwie obór, znajdują się również wydzielone ale nieogrodzone sektory pod wiatą dedykowane do odchowu cieląt, w wieku powyżej 3–4 m-cy oraz duża przestrzeń (również pokryta wiatą) – dla cieląt nowo narodzonych utrzymywanych początkowo w indywidualnych, tradycyjnych drewnianych kojach, a następnie w tzw. domkach „Iglo”, w których cielęta przebywają do ukończenia 3–4 m-ca życia. Ponadto, znajduje się tam odrębny obiekt bez ściany frontowej przeznaczony do odchowu jałówek w systemie bez-uwięziowym pozwalającym na swobodne przemieszczanie się zwierząt wewnątrz obiektu z możliwością wyjścia też na zewnątrz na tzw. okólnik.

System żywienia krów, jałówek i cieląt w odchowcie opiera się w zasadzie na tych samych TMR`ach, tj. ang. total mixed ration – całkowicie wymieszana dawka, przygotowywanych z sianokiszonki, kiszonki z kukurydzy, odpowiednio rozdrobnionej lucerny z dodatkiem suplementów mineralnych, a z pasz objętościowych bydło otrzymuje siano łąkowe (*ad libitum*). Właściwe żywienie nowo narodzonych cieląt poprzedza podaż (transfer) siary bezpośrednio od matki lub z własnego banku siary, po jej rozmrożeniu (do 4 l/szt jednorazowo), podawanej przez 3 kolejne dni, a następnie przechodzi się na pojenie pójłem z preparatu mlekozastępczego, podając także dodatek paszy treściwej („musle” z gniecionej kukurydzy i ziaren zbóż). W obrębie sektora odchowu bydła znajduje się również wolno stojący budynek z wydzielonymi indywidualnymi

boksami (o pow. ok. 4–5 m²) przeznaczony do porodów krów, jak również leczenia i rekonwalescencji zwierząt chorych.

Stan zdrowotny bydła

Aktualna analiza statusu zdrowotnego stada podstawowego i cieląt przedstawiona przez lekarza prowadzącego, zatrudnionego na fermie na zasadach umowy zlecenie, wskazuje na:

- zwiększony odsetek krów z zaburzeniami ze strony gruczołu mlekowego (poza objawami zapalenia, w przypadkach subklinicznych wskazuje na to również zwiększona liczba komórek somatycznych LKS/SCC, tj. u ok 13 % krów ponad 400 tys./ml, a prawie u 7 % nawet powyżej 700 tys./ml) oraz niepłodności (jałowość), występują także sporadyczne przypadki zapaleń macicy (endometritis) oraz nieliczne problemy metaboliczne (np. porażenie poporodowe; hipokalcemia);
- straty bezpośrednie w tej grupie zwierząt, tj. upadki i brakowania zwierząt, wynoszą ok. 3 %;
- z kolei u nowo narodzonych i starszych cieląt dominują enteropatie oraz stany zapalne płuc w postaci zespołu oddechowego (BRD). Wskaźnik śmiertelności tych zwierząt oscyluje w granicach 15 % (dane ubiegłoroczne).

Stan zdrowotny bydła został dodatkowo omówiony przez lek. wet. Tomasza Nowaka, który od 3 lat opiekuje się stadem i zgodnie z Jego deklaracją – cyklicznie, co najmniej raz w tygodniu, kontroluje zwierzęta.

Aktualnie, oprócz wskazanych powyżej problemów tła ogólnego stanu zdrowia zwierząt, występują także problemy z rozrodem, jednakże nie przedstawiono w czasie przeglądu szczegółowych danych odnośnie wskaźników rozrodu. Aby poprawić wskaźnik zacieleń, stosowana jest synchronizacja rui u krów oraz planowany jest zakup buhaja do wyszukiwania i krycia krów z cichą rują. Choroby zakaźne, takie jak zakaźne zapalenie nosa i tchawicy (IBR) i wirusowa biegunka bydła (BVD), według lekarza „występują w stadzie od lat”, nie wiadomo jednak:

- jaki odsetek zwierząt jest zakażony wirusem BHV1 i
- czy w stadzie występują zwierzęta trwale zakażone wirusem BVD-MD.

Przeciwko chorobom tym stosowane są szczepienia z użyciem szczepionek Hiprabovis IBR marker live (przeciwko IBR) i Bovela (przeciwko BVD). Do remontu stada zakupowane są także jałówki z innych ośrodków hodowlanych, włączane są one następnie do stada bez odbycia kwarantanny

i przeprowadzenia ukierunkowanych badań w tym okresie, co może skutkować prawdopodobnym zawleczeniem nowych i występujących już tam ewentualnie patogenów do stada.

Status zdrowia bydła stwierdzony w dniu przeglądu

Na podstawie przeprowadzonych oględzin można zauważyć pewne krytyczne etapy w cyklu odchowu w w/w grupach wiekowych bydła, które mogły mieć wpływ na notowane uprzednio upadki w stadzie i straty produkcyjne, uwidaczniające się zwłaszcza w jakości pozyskiwanego mleka (wysoka wartość liczbowa komórek somatycznych).

W grupie bydła dorosłego (krów mlecznych) Eksperti zwracają uwagę na znaczące niezgodności w ramach zasad dotyczących produkcji mleka:

- niedostateczną liczbę punktów pojenia zwierząt, w obu oborach, w porównaniu do zagęszczenia i liczby zwierząt w nich utrzymywanych, co jest szczególnie ważne dla kondycji zwierząt w okresach występowania wysokich temperatur powietrza i następczego stresu cieplnego (Foto Nr 54);
- ponadto, ma to również miejsce w przypadku dominacji poszczególnych zwierząt wyżej stojących w hierarchii a stale okupujących miejsca poboru wody i blokujących praktycznie możliwość pojenia innych słabszych osobników; niedostateczna podaż wody istotna jest także w przypadku wysokiego poziomu produkcji mlecznej zwłaszcza w szczycie laktacji (wysoka wydajność zwiększa bowiem istotnie zapotrzebowanie na wodę nawet do 30 l dziennie/zw.) oraz przy braku odpowiedniego nawodnienia organizmu – zwiększa się znacząco indywidualna podatność m.in. też na stany zapalne wymienia;
- niedziałające lub nie w pełni sprawne a także równolegle będące w niedostatecznej – co do wielkości obory – liczbie, wentylatory (foto Nr 52, 55); wykorzystywane w celu wzmocnienia szybkości przepływu powietrza w budynku, co jest szczególnie ważne przy wysokich wartościach temperatury otoczenia i ryzyku wystąpienia u zwierząt przegrzania organizmu – należy niezwłocznie ten stan zastany poprawić;
- sposób usuwania obornika na fermie, powoduje pozostawanie niedoczyszczonych korytarzy gnojowych, zwłaszcza w oborze krów mlecznych, co stwarza zagrożenie niekontrolowanego poślizgu krów, upadków, urazów i kulawizn (foto Nr 55, 59, 62, 67, 72);
podobna sytuacja dotyczy także traktów komunikacyjnych prowadzących do stacji udojowej, które pokryte są podobnie zalegającym wilgotnym obornikiem, nawet w miejscach w bezpośrednim jej sąsiedztwie, a w samej hali udojowej spotyka się zaschnięte grube

warstwy odchodów (foto Nr 116, 121, 122, 123, 124); taki stan rzeczy ma bezpośredni wpływ na stan sanitarno-higieniczny i jakość pozyskiwanego mleka.

W ramach całościowego systemu postępowania z odchodami, w tym zwłaszcza gnojowicy na fermie, duże wątpliwości wzbudza przestarzały sposób gromadzenia jej w otwartym osadniku (Foto Nr 114, 133, 94, 95) z równoczesnym odpływem do sztucznego kanału, który może mieć połączenie z wodami gruntowymi czy nawet z ujęciami wody pitnej.

Zwrócono także uwagę na stan techniczno-organizacyjny budynku przeznaczonego do porodów krów (tzw. porodówki) oraz miejsca ich ewentualnego leczenia i rekonwalescencji, w którym przewidziana do porodów wielkość boksów dla zwierząt jest zbyt mała (ok. 4–5 m²), odbiegająca od zalecanych obecnie norm (9–12 m²). Ponadto, zlokalizowane są one w tym samym budynku, w którym w bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się również kojce przeznaczone dla leczenia zwierząt chorych, a brak w zasadzie pełnej izolacji zwierząt stoi w bezpośredniej sprzeczności z ogólnie przyjętymi zasadami bioasekuracji i konieczności skutecznej separacji zwierząt chorych od zdrowych. Warto też podkreślić brak, w tym budynku, jak i w innych obiektach, stałego monitoringu z wykorzystaniem znajdujących się tam kamer przemysłowych, jednak niepodłączonych do sieci światłowodowej. Poprawa tej okoliczności niewątpliwie znacznie poprawiłaby bieżący nadzór, niezbędny zwłaszcza podczas porodów i śledzenia postępów w leczeniu chorych zwierząt. Wiele zastrzeżeń budzi stan higieniczny tzw. stacji udojowej (Foto Nr 119, 120, 121).

Zalecenie konieczne do niezwłocznej realizacji

- bezwzględnie zapewnić należy właściwe warunki pojenia, wentylacji i higieny krów mlecznych w oborze i stacji udojowej. Zmienić dotychczasowy sposób postępowania z odchodami i gnojowicą;
- zapewnić należy także właściwe warunki porodu oraz leczenia, rekonwalescencji zwierząt i oczekiwanej ich kwarantanny, a także nadzoru nad zwierzętami, w tym z wykorzystaniem sieci kamer przemysłowych - prowadzonego w czasie rzeczywistym;
- w przypadku zakupu buhaja, przed wprowadzeniem do stada, powinien być on zdiagnozowany w kierunku IBR i BVD-MD; buhaj nie może być bowiem siewcą wirusów, gdyż będzie zakażał krowy. Buhaj ten powinien być okresowo badany, aby mieć pewność, że nie uległ zakażeniu w trakcie użytkowania;
- natychmiastowych działań naprawczych wymaga poprawa higieny pozyskania mleka w tzw. stacji udojowej.

W grupie cieląt nowo narodzonych (odsadzanych) i starszych stwierdzono obszary do koniecznej, niezwłocznej realizacji/punkty krytyczne:

- niewłaściwy sposób odpajania (transferu) siary u nowo narodzonych cieląt, odseparowanych od matek (Foto nr 92, 93, 94, 95, 97), w którym stosuje się także siarę zamrożoną pozyskiwaną z własnego banku siary.

Sposób ten nie budzi w zasadzie większych zastrzeżeń, jeżeli wcześniej pozyskana siara, przed jej ostatecznym zmagazynowaniem, badana jest na zawartość gamma globulin (np. kolostrometrem), aby wybrać jej jak najlepsze jakościowo partie.

Na etapie jej rozmrażania w Stadninie używa się wrzątku – taki sposób postępowania budzi istotne wątpliwości; wyższa temperatura niż 50 °C działa niekorzystnie na strukturę zawartych w niej immunoglobulin siarowych i innych wrażliwych na denaturację białek. Stan ten może wpływać istotnie na obniżenie immunologicznej wartości podawanej siary, a w konsekwencji na niższą odporność samych biorców. Niejasna jest również procedura dotycząca spełnienia wymagań technicznych, podczas bezpośredniej aplikacji siary, tj. jej ostatecznej temperatury jako pójła (zgodnie z kryteriami nie powinna ona przekraczać 35 °C) jak również w odniesieniu do jednorazowej objętości nie większej niż 2 l. Istotnym jest również sposób podania, w którym bezwzględnie powinno się przewidywać, w przypadku braku chęci do ssania, podanie siary sondą. Jednorazowa porcja podana tą drogą nie powinna przekroczyć 1,5-2 l.

- dodatkowo, nie uzyskano jednoznacznej odpowiedzi, czy Stadnina ocenia efektywność transferu siary po 48h po jej odpoju cieląt.

Można tę czynność wykonać metodą bezpośredniego badania koncentracji immunoglobulin w surowicy cieląt, np. „test zmętnieniowy”, bądź ewentualnie pośrednim badaniem koncentracji białka całkowitego (BC) refraktometrem.

- warunki żywienia cieląt starszych po okresie siarowym (foto Nr 98), w którym dominującym elementem są pójła z preparatów mlekozastępczych.

W tym przypadku poza jakością samych preparatów, bardzo zróżnicowanych w skali kraju wymagających w związku z tym sprawdzonych źródeł zakupu, ważnym aspektem jest również ich właściwe przygotowanie (rozpuszczanie w odpowiednich warunkach temperatury, koncentracji, jałowości, zapewnienie stanu emulgacji i homogenności itp.) oraz samo podanie: objętość, temperatura pójła, wykorzystanie smoczka, w celu wywołania „odruchu rynienkowego”.

- w tej kwestii nie otrzymano jasnego potwierdzenia, że proces ten jest pod stałą kontrolą personelu nadzorującego, który mógłby zapewnić jego stałą, deklarowaną przez producenta jakość, a przede wszystkim zapobiec częstym, w przypadku niespełnienia omawianych warunków, enteropatii wyniszczającym organizm i prowadzącym w konsekwencji do ciężkich odwodnień, w tym nawet zejść śmiertelnych, wskutek rozwoju wtórnych infekcji.

Zalecenia ekspertów w zakresie poprawy zdrowotności stada bydła

- należy bezwzględnie zrewidować sposób transferu siary i sposobu odpoju preparatów mlekozastępczych oraz żywienia cieląt starszych w okresie posiarowym wg. powyżej zawartych sugestii.

Oprócz wyeliminowania wyeksponowanych powyżej tzw. punktów krytycznych (odpajania cieląt wprowadzanie krów produkcyjnych do laktacji), należy niezwłocznie:

- poddać procesowi reorganizacji tzw. porodówki;
- wyznaczyć miejsce do kwarantanny zwierząt i ją bezwzględnie przeprowadzać;
- wszystkie osobniki wprowadzane do stada z zewnątrz należy poddać właściwym badaniom diagnostycznym;
- do stada wprowadzać tylko zwierzęta zdrowe,
- należy je wcześniej zaszczepić zgodnie z programem szczepień realizowanym w Stadninie.

W kontekście prowadzonego żywienia cieląt młodych, w okresie posiarowym, z dużą ostrożnością należy wprowadzać pasze objętościowe i treściwe.

Ogólne warunki zoohigieny produkcji zwierzęcej i bioasekuracji Stadniny

W ocenie Ekspertów warunki zoohigieniczne w stajniach i otoczeniu hodowli koni nie budzą obecnie zastrzeżeń (*vide* dokumentacja fotograficzna i stwierdzenia ekspertów) fotografie Nr 29, 30, 31, 150.

W zakresie produkcji mlecznej (obory produkcyjne i odchów młodego bydła) pojawia się szereg zastrzeżeń i ogólnie pojmowanej niestaranności, jako elementu licznych zaniedbań powstałych w okresie poprzedzającym przegląd (Foto Nr 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 139). Te znaczące niedociągnięcia wyrażają się w oborze produkcyjnej np. w postaci:

- hala udojowa, poczekalnia dla zwierząt oraz stanowiska udojowe zabrudzone kałem, pomieszczenie ze zbiornikami na mleko – brudne, bańki z brudną wodą;

- gnojownik – gnojowica wraz z wodą deszczową spływa bezpośrednio do kratki ściekowej i odprowadzana jest do otwartego rowu na terenie gospodarstwa;
W tym zakresie, jeśli wykonane laboratoryjne badania diagnostyczne wykażą obecność czynników patogennych, to takie niewłaściwe zagospodarowane odchody zwierzęce mogą stanowić zagrożenie dla środowiska całego obiektu (Foto Nr 143, 144, 149).

W zakresie ogólnej bioasekuracji eksperci stwierdzają:

- w ocenie Ekspertów obory, stajnie i zasoby paszowe nie są w pełni zabezpieczone przed dostępem osób z zewnątrz, innych zwierząt, w tym ptactwa, co stwarza zagrożenie epizootyczne dla zdrowia zwierząt hodowanych w stadninie (Foto Nr 59, 62, 89, 91, 95, 99, 100, 101, 103, 137) dotyczy to szczególnie zasobów paszowych (Foto Nr 145, 146, 147, 148, 162);
- w możliwie najpilniejszym trybie Eksperci wskazują konieczność ograniczenia dostępu osób z zewnątrz do stajni z końmi (w szczególności do kłaczy stadnych i ogierów czołowych, fotografie Nr 29, 30, 31, 32 i do obór z bydłem (Foto Nr 76, 91); należy wyznaczyć ciągi komunikacyjne dla dostawców usług zewnętrznych.

Otoczenie i plan stadniny:

- teren poszczególnych sektorów produkcji powinien być ogrodzony. Ogrodzenie zabezpieczające przed dostępem zwierząt (dzikich, domowych, szkodników – gryzoni i osób postronnych; wysokość nie mniejsza niż 1,7 m);
 - podział w ramach sektora produkcji zwierzęcej (w tym szczególnie bydła) na strefy („czysta”/„brudna”); część „brudna” oddzielona od „części czystej” ogrodzeniem. Odrębny sprzęt i wyposażenie w w/w częściach;
- część czysta – budynki inwentarskie, magazyny pasz (ściśła kontrola dostępu), ściółki, sprzętu do obsługi zwierząt, czyszczenia i dezynfekcji części czystej, pojazdów rolniczych wykorzystywanych wyłącznie w tej strefie np. do transportu wewnętrznego;
- część brudna – magazynowanie obornika, gnojowicy, padłych zwierząt, odpadów, załadunek zwierząt do wywozu i przywozu do stada, parking pojazdów używanych poza Stadniną;
- przy wejściach/wyjściach do/z obiektów produkcyjnych oraz pomiędzy częściami brudną i czystą powinny być ułożone maty dezynfekcyjne lub alternatywnie zadaszony niecki lub bramki dezynfekcyjne utrzymywane w stanie zapewniającym skuteczność działania środka

dezynfekcyjnego; szerokość wyłożonych mat powinna być nie mniejsza niż szerokość bramy, a długość nie mniejsza niż obwód największego koła środka transportu wjeżdżającego lub wyjeżdżającego z tego gospodarstwa; alternatywnie wjazd poprzez wydzieloną bramę bioasekuracyjną prowadzącą dezynfekcję wjeżdżających na teren gospodarstwa pojazdów;

- teren, w szczególności część czysta, powinna posiadać utwardzone podłoże, tam gdzie jest to konieczne.

Konkluzja ogólna / końcowa

Na podstawie dokonanego przeglądu, przeprowadzonego w dniu 19 maja 2020 r. wraz z oceną udostępnionej dokumentacji Eksperti stwierdzają, że w obszarze hodowli koni nie stwierdza się znaczących zaniedbań i uchybień. W odniesieniu do tych, które wskazano powyżej, w treści raportu, są już w dużej mierze wdrożone działania zmierzające do przywrócenia właściwego stanu warunków hodowlanych dla koni.

- tym niemniej do bieżącej weryfikacji należy zwrócić szczególną uwagę na spostrzeżenie dotyczące nazbyt dużej liczebności koni w niektórych grupach.

Ten problem można niewątpliwie rozwiązać wykorzystując rozpoczynający się właśnie sezon pastwiskowy.

- należy wdrożyć bardziej indywidualne podejście do karmienia koni, które pozostają w słabszej kondycji lub podjąć decyzję o ich odsprzedaży do środowisk stajennych o bardziej indywidualnych możliwościach utrzymywania koni;
- w odniesieniu do koni o słabszej kondycji należy sprawdzać również stan ich uzębienia;
- należy realizować dotychczasową profilaktykę swoistą i tę w zakresie zagrożeń chorobami inwazyjnymi, a także przeprowadzać regularne rozczyszczanie kopyt oraz stwarzać jak najczęstszą możliwość ruchu na świeżym powietrzu (wybiegi, pastwiska).

W ocenie Ekspertów wiele zastrzeżeń nasuwa się po analizie sektora produkcji mleka w stadzie bydła mlecznego. Powyższe stwierdzenia wynikają ze stanu zastanego w dniu przeprowadzenia przeglądu, chociaż wiele tropów kontrolnych i wyniki ich analizy wskazują jednak na odległe, wcześniejsze zaniedbania w tym obszarze, takie jak:

- niedostateczna jest liczba punktów pojenia krów, w obu oborach, w porównaniu do ich zagęszczenia, tj. zwierząt w nich utrzymywanych; co jest szczególnie ważne dla kondycji zwierząt w okresach występowania wysokich temperatur powietrza i następczego stresu cieplnego;
- niedziałające lub nie w pełni sprawne a także równoległe będące w niedostatecznej - co do wielkości obory – liczebności - wentylatory, których pierwotnym celem jest utrzymywanie szybkości przepływu powietrza w budynku; co jest szczególnie ważne przy wysokich wartościach temperatury otoczenia i ryzyku wystąpienia u zwierząt przegrzania organizmu;
- sposób usuwania obornika na fermie, powoduje pozostawianie niedoczyszczonych korytarzy gnojowych, zwłaszcza w oborze krów mlecznych, co stwarza zagrożenie niekontrolowanego poślizgu krów, upadków, urazów i kulawizn, które finalnie mogą eliminować zwierzęta z produkcji;
- w hali udojowej spotyka się zaschnięte grube warstwy odchodów, taki stan rzeczy ma bezpośredni wpływ na stan sanitarno-higieniczny i jakość pozyskiwanego mleka;
- natychmiastowych działań naprawczych wymaga poprawa higieny pozyskania mleka w tzw. stacji udojowej;
- porodówki oraz wielkość boksów do ewentualnego leczenia i rekonwalescencji krów w okresie okołoporodowym, są zbyt małe (ok. 4–5 m²) i skrajnie odbiegające od zalecanych obecnie norm (9–12 m²); ponadto, zlokalizowane są one w tym samym budynku, a brak pełnej izolacji zwierząt stoi w bezpośredniej sprzeczności z ogólnie przyjętymi zasadami bioasekuracji i konieczności skutecznej separacji zwierząt chorych od zdrowych; taki stan rzeczy sprzyja także rozwojowi chorób wymienia i wpływa na jakość pozyskiwanego mleka;
- niewłaściwy jest sposób odpajania (transferu) siary u nowo narodzonych cieląt, odseparowanych od matek;
- nie prowadzi się oceny efektywności transferu siary po 48h po jej odpoju cieląt;
- u cieląt starszych po okresie siarowym, w którym dominującym elementem są pójła z preparatów mlekozastępczych nie otrzymano jasnego potwierdzenia, że proces ten jest pod stałą kontrolą personelu nadzorującego; w tej grupie cieląt dochodzi prawdopodobnie do enteropatii wyniszczających organizm i prowadzących w konsekwencji do ciężkich odwodnień, w tym nawet zejść śmiertelnych, wskutek rozwoju wtórnych infekcji.

Pomimo stwierdzonych zaniedbań, opisanych precyzyjnie w treści Raportu i powyżej, które mają głównie charakter natury zoohigienicznej i produkcyjnej u bydła, Eksperti stwierdzają, że kondycja zwierząt zarówno koni jak i bydła nie odbiega zasadniczo od statusu przyjętego dla zwierząt

hodowlanych (konie) i produkcyjnych (bydło mleczne i bydło w odchowcie). Zgodnie z opinią Eksperta z kompetencjami w zakresie nauk zootechnicznych, kondycja krów (biorąc pod uwagę rasę HF) w dniu przeglądu była bardzo dobra, nawet może zbyt dobra, jak na mleczne użytkowanie, co może skutkować problemami z zasuszeniem i zacieleniem krów. Warto zaznaczyć, że w dniu przeglądu prowadzona była korekta racic u krów.

Zgodnie z opinią Eksperta z zakresu zootechniki, nie zauważono symptomów złego (niewłaściwego) traktowania zwierząt w zakresie ich psychiki, co wyraża się ich ufnością wobec osób nawet obcych tj. niebędących obsługą.

W treści raportu zacytowano szereg odnośników w formie dokumentacji fotograficznej (Załącznik – 3 foldery na nośniku elektronicznym – razem 168 zdjęć) oraz kopie dokumentów związanych (Załączniki – w liczbie 10 sztuk).

Ekspersi w swojej opinii wskazali istnienie tzw. punktów krytycznych odnoszących się znaczących strat cieląt i krów po porodzie tzw. „wypadających” z laktacji. W tym drugim aspekcie konieczne jest wykonanie szczegółowej analizy zarówno natury środowiskowej jak i prawdopodobnie zakaźnej, celem wyjaśnienia przyczyn występowania stanów zapalnych wymienia, uzasadnionej konieczności antybiotykoterapii, co finalnie wpływa na jakość produkowanego mleka szczególnie uwzględniając podniesienie (przywrócenie) higieny jego pozyskania.

Warunki pozyskania mleka odbiegają od przyjętych standardów w zakresie higieny jego pozyskania. Jak wymagają przywołane standardy, mleko od krów musi być pozyskiwane w określonych ciągach komunikacyjnych, z przestrzeganiem zasad higieny opartej o dopuszczone do stosowania środki dezynfekcyjne (kontrola zużycia w formie rejestru) i mycie czyli wg prawidłowej zasady udoju „bok w bok” – procedura pozyskania mleka.

Ponadto, koniecznym wydaje się dokonanie gruntownej analizy jakości pasz, którymi skarmiane jest bydło i wyjaśnienie stawianej tezy, czy są one jedynym skutkiem stwierdzanych enteropatii (Foto Nr 133, 134). Wg treści pisma Powiatowego Lekarza Weterynarii w Białej Podlaskiej (Załącznik Nr 10), podjęto już pewne decyzje w zakresie określenia niektórych parametrów pasz przeznaczonych dla bydła – z wykorzystaniem badań laboratoryjnych.

W kolejnym kontekście należy także uwypuklić rolę lekarza weterynarii sprawującego opiekę lekarsko-weterynaryjną nad produkcją zwierzęcą realizowaną w Stadninie. W opinii Ekspertów prowadzenie tej aktywności w formie usługi zewnętrznej może łączyć się z brakiem zrozumienia aktualnej problematyki dotyczącej statusu zdrowotnego całego stada, a jedynie w odniesieniu do

zdrowia poszczególnych osobników w stadzie, które wymagają doraźnej pomocy lekarskiej. Przy tej skali produkcji zwierzęcej stała obecność lekarza wydaje się w pełni uzasadniona.

Niewątpliwie pilną potrzebą jest konieczność opracowania planu i wdrożenie procedur bioasekuracji (biobezpieczeństwa) nawet o tzw. podwyższonym poziomie.

Analizując strukturę przestrzenną, jak i obszary aktywności produkcyjnej Stadniny, z punktu widzenia właściwego zarządzania produkcją zwierzęcą, obecnie Stadnina jest bardziej przedsiębiorstwem rolnym niż *stricte* hodowcą koni. Z tej racji pomimo, pozornego obecnie, przestrzennego rozdziału hodowli koni od produkcji mlecznej bydła, powinno dojść do separacji przestrzenno-personalnej, jak i nadzoru nad niekontrolowaną obecnie dostępnością osób z zewnątrz. W zamyśle Ekspertów oznacza to wydzielenie stref i punktów kontroli dostępu, bram, stref i korytarzy komunikacyjnych, systemu podglądu z kamer i rejestru osób o stałym dostępie i doraźnie wizytujących Stadninę – z przestrzeganiem zasad bioasekuracji. W obecnym stanie wydaje się, że w Stadninie bioasekuracja praktycznie nie istnieje (poza przestrzenną izolacją stajni i prowadzoną swoistą immunoprofilaktyką). Niekontrolowana komunikacja pomiędzy sektorami w produkcji bydła, brak wydzielonych stref, zamknięcia i kontrolowanego dostępu do składu pasz, łatwość przemieszczania się osób nawet spoza personelu Stadniny jest jednym z zasadniczych punktów krytycznych szczególnie, jeśli Stadnina oprócz głównych zadań (aktywność hodowlana i produkcyjna) miałaby pełnić, jako obiekt zabytkowy, funkcję kulturową i turystyczną.

Powyższe, przy braku zrealizowania omawianych spostrzeżeń Ekspertów i proponowanych zaleceń, niejako kłóci się z założeniem wynikającym z konieczności wyznaczenia punktów krytycznych w zakresie kontroli czynników zakaźnych i inwazyjnych.

Za Zespół Ekspertki

dr hab. Grzegorz Tomczyk,
profesor Instytutu

